

Катунина Н.Ю.

АКТИВІЗАЦІЯ БОРОТЬБИ З РЕЛІГІЙНИМ ПІДПІЛЛЯМ НАПЕРЕДОДНІ ОЛІМПІЙСЬКИХ ІГОР 1980 РОКУ (на матеріалах Криму)

Суттєва активізація роботи по здійсненню контролю над діяльністю незареєстрованих релігійних об'єднань була ініційована в СРСР на початку 1980 року, напередодні Олімпійських ігор.

Дійсну картину по локалізації діяльності незареєстрованих релігійних груп, що діяли на півострові в цей час, вдалося реконструювати на підставі матеріалів, що зберігаються в Державному архіві Автономної республіки Крим (ГААРК).

Приймаючи в період олімпіади сотні тисяч іноземних туристів, необхідно було заздалегідь локалізувати можливі провокації, які могли виникати із-за діяльності релігійних радикальних груп.

Відповідно до рекомендацій голови Ради у справах релігій (СДР) при Раді Міністрів України М.А. Колесникова, в Криму необхідно було підібрати священників, які могли активно працювати з туристами в період Олімпійських ігор.

По рекомендації уповноваженого СДР по Кримській Ю.М. Суханова в області для організації цієї роботи було рекомендовано декілька чоловік, зокрема: керівник Сімферопольської і Кримської єпархії архієпископ Леонтій; настоятель Александро-Невського собору м. Ялти, протоієрей М. Дзічковський; старший пресвітер ЕХБ В.С. Мещеряков і пресвітер общини ЕХБ в Симферополі В.З. Потапенко [1].

Для вищих органів влади України актуальним стало питання виведення з підпілля і реєстрації релігійних груп, що відмовлялися визнавати радянське законодавство про релігійні культу.

26 лютого 1980 року було прийнято постанову ЦК КПУ «Про роботу Ради у справах релігій при Раді Міністрів УРСР із здійснення контролю за дотриманням законодавства про культу», на підставі якого 12 березня 1980 року було прийнято постанову СДР при РМ УРСР і розроблений «Робочий план» заходів СДР по виконанню ухвали ЦК.

У 1980 році в офіційних документах в оборот вводиться новий термін *релігійний екстремізм*. Вперше він почав використовуватися в офіційних документах в 3 розділі «Робочого плану» СДР, який називався «О посиленні боротьби проти релігійних екстремістів».

У першому пункті розділу мова йшла про те, що потрібно «виявити і узяти на облік релігійних екстремістів, матеріали про протиправні дії яких використовувати для викриття антигромадської суті релігійного екстремізму і притягання до відповідальності злісних порушників законодавства про культу» [2].

У наступних пунктах підкреслювалося, що треба «підготувати до видання в Політвидаві України збірку документальних нарисів про антигромадську сутність релігійного екстремізму» та «організувати індивідуальну профілактичну роботу з релігійними екстремістами, схильними йти на контакти з емісарами зарубіжних буржуазного клерикальних, антикомуністичних центрів, а також з особами збуджуючими еміграційні настрої» [3].

У квітні 1980 року в черговій постанові СДР «Про хід роботи в Житомирській області по впорядкуванню мережі сектантських об'єднань, припиненню діяльності груп віруючих, що не визнають законодавства про релігійні культу» рекомендувалося: «забезпечити ефективніший контроль за діяльністю релігійних екстремістів, мати відомості про кожне з них, створити громадську думку відносно їх протиправної діяльності, використовуючи в цих цілях збори трудових колективів, сільський схід, друк, радіо і телебачення. Поряд із профілактичною роботою, принципово ставити питання про застосування до злісних порушників законодавства про культу адміністративні та інші методи протидії» [4].

У березні 1980 року за підписом заступника голови Кримського облвиконкому Р.Н. Чепуріної в райони півострова було направлено вказівку про організацію заходів «щодо припинення протизаконної антигромадської діяльності незареєстрованих сектантських груп п'ятидесятників, єговістів і розкольників-баптистів»

У документі підкреслювалося що «завдання припинення діяльності релігійного підпілля може бути успішно вирішено лише за умови одноразового проведення заходів щодо всіх міст і районів, де діють нелегальні сектантські групи» [5].

У переліку заходів, які необхідно було провести в квітні-липні 1980 року, були вказані наступні:

1. Силами органів МВС, активу районних, сільських і селищних Рад необхідно було узяти під спостереження найбільш вірогідні місця проведення нелегальних молитовних зборів. Кожні молитовні збори, проведені без дозволу органів влади, мали бути заарештованими, а матеріали відносно організаторів і активних учасників таких зборів передані адміністративним комісіям міськ та райвиконкомів для розгляду відповідно до Указу Президії Верховної Ради Української РСР від 26 березня 1966 року «Про адміністративну відповідальність за порушення законодавства про релігійні культу».

Про рішення адміністративних комісій по вказаним матеріалам необхідно було письмово інформувати уповноваженої Ради у справах релігій по Кримській області.

2. У трудових колективах, де працювали керівники незареєстрованих релігійних груп, необхідно було підготувати і провести збори по засудженню їх протизаконної діяльності.

3. За допомогою комісій сприяння міськ та райвиконкомів слід було зібрати повні дані про членів незареєстрованих сектантських груп і «організувати роботу по роз'ясненню ним законодавства про культу,

переваг реєстрації для віруючих, з метою відриву їх від екстремістки настроєних ватажків і виводу на реєстрацію».

4. Для роз'яснення віруючим незареєстрованих сектантських груп переваг легальної діяльності рекомендувалося використовувати служителів культу і членів виконавчих органів зареєстрованих релігійних громад євангельських християн-баптистів і п'ятидесятників [6].

На підставі «Робочого плану», направлено РДР при РМ України на місця, кожен уповноважений зобов'язаний був протягом місяця розробити план аналогічних заходів, який враховував специфіку своєї області.

Детальне вивчення плану заходів, складеного уповноваженим СДР по Кримській області, дозволяє зробити вивід про терпиміше відношення уповноваженого до віруючих незареєстрованих релігійних об'єднань, що діяли на півострові, порівняно з керівниками аналогічних структур в інших регіонах України. У плані уповноваженого Ю.М. Суханова не тільки був відсутній набір радикальних заходів, але й була відсутня термінологія, пов'язана з екстремізмом. Так у варіанті «Робочого плану», розробленого в СДР при РМ України, третій пункт ряснів «екстремістською» фразеологією. Третій пункт плану уповноваженого по Криму називався «Вивчення релігійної обстановки, процесів і явищ, що відбуваються в релігіях; припинення незаконної діяльності незареєстрованих релігійних груп» [7].

4 квітня 1980 року на координаційній нараді при прокуроріві УРСР були прийняті і направлені до структур підвідомчих прокуратурі УРСР, Міністерству внутрішніх справ, Міністерству юстиції і Верховному суду України вказівки «Про посилення боротьби з порушеннями законодавства про культу», відповідно до яких слід було зробити наступні дії:

- керівникам правоохоронних органів областей необхідно було «всебічно розібратися з положенням справ по виконання законодавства про культу, глибоко вивчити стан цієї роботи, результати обговорити на координаційних нарадах і дати відповідні вказівки на місці підлеглим органам»;

- не залишати без належного реагування жодного випадку порушення керівниками і активними членами релігійних об'єднань законодавства про культу. Питання залучення винних до кримінальної і адміністративної відповідальності вирішувати в строгій відповідності із законом;

- особливу увагу слід було приділяти «попередженню і викриттю ворожій діяльності релігійних ватажків по організації і проведенню ними незаконних масових зборищ, навчанню дітей релігії, створенню релігійних кружків, хорів, оркестрів, нелегального виготовлення і розповсюдження літератури, предметів культу»;

- слід було посилити нагляд і контроль по запобіганню і припиненню ворожих проявів у зв'язку з майбутньою Олімпіадою-80;

- прокурорам областей необхідно було узяти під контроль всі справи цієї категорії і забезпечити своєчасне і якісне їх розслідування. У вказівках підкреслювалося, що «надалі такі справи доручати найбільш кваліфікованим і досвідченим слідчим. При розслідуванні справ виявляти причини і умови, сприяючі скоюванню злочинів і добиватися їх фактичного усунення»;

- суди зобов'язані були організувати і проводити виїзні засідання на підприємствах, в організаціях, колективах, приймати заходи до підвищення виховної ролі судових процесів. Прокурорам доручалося забезпечити кваліфіковану підтримку державного звинувачення, привертати суспільних обвинувачів до участі в судових процесах і надавати їм необхідну практичну допомогу;

- слід було поліпшити координацію і взаємну інформацію між правоохоронними органами, уповноваженими Ради у справах релігій і іншими організаціями і відомствами, а також повсюдно активізувати пропаганду законодавства про релігійні культу, підвищити її якість і ефективність, використовуючи для цього вечора питань і відповідей, виступів в пресі, по радіо, на телебаченні і інші форми. Для проведення цієї роботи необхідно було привертати найбільш підготовлених і досвідчених юристів;

- всім керівникам правоохоронних органів слід було «постійно аналізувати стан боротьби з порушеннями законодавства про культу, своєчасно приймати заходи по попередженню і усуненню порушень, удосконалити організацію, стиль і методи цієї роботи».

Про виконану роботу необхідно було проінформувати прокуратуру України до 1 грудня 1980 року [8].

У квітні 1980 року у всі області України була направлена ще одна директива РДР, в якій підкреслювалося, що вкрай незадовільною є робота по застосуванню заходів адміністративної дії відносно осіб, що допустили порушення законодавства про релігійні культу.

На думку керівників РДР при РМ України «вимогам часу не відповідає існуюча система контролю, обліку, звітності і інформування про порушників законодавства про культу».

У РДР було розроблені нові форми звітності, які уповноважені були повинні направляти у вищестоящі інстанції. У формі №1 вказувалися відомості про виконану роботу по дотриманню і застосуванню законодавства про культу в конкретній області.

У даному документі необхідно було вказати кількість рішень по питанням контролю за дотриманням законодавства про культу, прийняті обласними і місцевими органами влади; відмічена кількість вивчених і направлених в місцеві органи влади листів, інструкцій і інших вказівок; перевірено дотримання законодавства про релігійні об'єднання; перевірено дії адміністративних комісій при рай- та міськвиконкомах по питанням застосування ними заходів за порушення законодавства про культу; виділена кількість комісій сприяння, яким на місці надана практична допомога в здійсненні контролю за дотриманням законодавства про культу; внесено постанов про відміну тих, що суперечать законодавству про культу; скасувати ті, що суперечать закону та ухвалам адміністративних комісій; проведено семінарів (обласних, куштових, районних), на яких обговорювалися питання, пов'язані з дотриманням і застосуванням законодавства про культу;

прочитано лекцій, проведено бесід для віруючих громадян і служителів культу по питанням дотримання законодавства про культу; організовано виступів у пресі, по радіо і телебаченню; вказана кількість комісій і груп сприяння виконкам Рад народних депутатів по дотриманню законодавства про культу і їх чисельний склад [9].

У формі №2 подавалась інформація про зафіксовані порушення законодавства про культу, у тому числі і про порушення, за якими винних не притягували до відповідальності.

Серед зареєстрованих об'єднань окремих облік вівся по РПЦ, католикам і ЕХБ. Серед незареєстрованих релігійних об'єднань окремо були вказані християни віри євангельської, єговісти і прихильники Ради церков ЕХБ.

До категорії порушень були віднесено:

1. Ухилення від виконання громадянських обов'язків за релігійними мотивами.
2. Порушення громадського порядку за релігійними мотивами.
3. Здійснення обрядів, що заподіяли шкоду здоров'ю людини.
4. Здійснення обрядів, ходів і інших церемоній культу поза молитовною будівлею з порушенням встановленого порядку.
5. Навчання неповнолітніх релігії.
6. Примушення дітей до здійснення релігійних обрядів.
7. Втручання у фінансово-господарську діяльність релігійних суспільств.
8. Привласнення або розтрата грошових коштів і інших матеріальних цінностей релігійних суспільств або культового майна.
9. Примусове обкладення на користь церкви (в т.ч. і подвірні обходи для збору засобів на потреби церкви).
10. Порушення встановленого порядку придбання (оренди або купівлі) і будівництва молитовних будівель.
11. Обмеження має рацію віруючих при прийомі на роботу в учбовий заклад.
13. Залучення до адміністративно відповідальності по Указу від 26.03.66 р. за дії, що не підпадають під цей Указ або з порушенням встановленого порядку розгляду цих справ.
14. Інші порушення [10].

У формі №3 подавалися відомості про кількість притягнутих до адміністративної відповідальності за порушення законодавства про культу в звітному році.

У таблиці по графі «зареєстровані» особливо були виділені РПЦ, католики, ЕХБ і АСД. Серед незареєстрованих груп – єговісти, адвентисти-реформісти, прихильник Ради церков ЕХБ, незареєстровані п'ятидесятники.

До категорії заходів було віднесено:

1. Оштрафовано;
2. Попереджено на адмінкомісії;
3. Виведено з складу виконавчих органів;
4. Профілактовано адмінорганами і на зборах робочих колективів (сільському сході);
5. Притягнуто до відповідальності посадових осіб;
 - а) за порушення законодавства про культу;
 - б) за потурання, примиренське відношення до порушень законодавства про культу [11].

У формі № 4 вказувалися відомості про судимих за порушення законів за релігійними мотивами в звітному році.

Серед зареєстрованих зареєстрованих релігійних громад звіт давався по РПЦ, ЕХБ і АСД.

Серед незареєстрованих – по єговістах, адвентистах-реформістах і Раді церков ЕХБ.

У звіті указувалися графи:

1. Відмова від служби в армії;
2. Опір органам влади;
3. Розповсюдження наклепницьких листів;
4. Виступаніє проти законодавства про культу;
5. Дармоїдство;
6. Спекуляція предметами культу [12].

27 травня 1980 року заступник голови Кримського облвиконкому Р.Н. Чепуріна затвердила «Заходи щодо посилення контролю за дотриманням законодавства про культу і діяльністю релігійних об'єднань і груп», в яких детально розписувалися заходи, які зобов'язані були провести на місцях представники міськ- і райвиконкомів.

Слід зазначити, що основна частина заходів, сформульованих в 7 пунктах цього документа, носила рекомендаційний характер і починалася із слів «обговорити», «розглянути», «організувати», «постійно вивчати» і так далі [13].

По кожній з незареєстрованих релігійних груп були прийняті конкретні рекомендації, які повинні були привести до реєстрації даної общини.

Проте, всі заходи, прийняті керівництвом Криму напередодні проведення олімпіади, пов'язані з побоюванням, що віруючі з незареєстрованих релігійних груп, що діють в умовах підпілля, організують несанкціоновані провокаційні виступи по дискредитації органів влади, виявилися безпідставними. В літку

1980 року на півострові не було відмічено яких-небудь заходів, організованих прихильниками релігійного підпілля.

Це було з'ясовно і з тим, що за діяльність незареєстрованих релігійних груп, що існували на півострові в 1980 році було встановлено жорстке спостереження. Будь-які спроби антирадянських виступів були б пригнічені репресивними органами протягом короткого часу.

Таким чином, напередодні Олімпійських ігор 1980 року в Україні була проведена робота по попередженню виступів прихильників релігійного підпілля, яка дозволила звести до мінімуму протестні акції релігійних дисидентів, що закликали до відміни радянського законодавства про релігійні культу.

Джерела та література

1. ДААРК. – Ф. Р-3909. – Оп 2. – Спр. 15. – Л.86.
2. ДААРК. – Ф. Р-3909. – Оп 2. – Спр. 15. – Л.74-84.
3. Там само.
4. Там само. – Л.94.
5. Там само. – Л.85.
6. Там само.
7. Там само. – Л.91-92
8. Там само. – Л.107-108
9. Там само. – Л.101-102
10. Там само. – Л.102-104
11. Там само. – Л.105
12. Там само. – Л.106
13. Там само. – Л.114-115